

פרשת בא

יִרְאֵת ה' טְהוֹרָה עוֹמֶדֶת לְעֵד מְשֻׁפְטֵי ה' אָמֵת צְדָקוֹ יַחְדּוֹ (תהלים יט ז):

רואים אותנו מכלכל דבריו במשפט, לא יחרוג ולא יעניש כי אם בדין גמור - הוקל בעיניהם מוראו, כי היו בטוחים על צדקת המלך, והמלך לא יוכל לעבור דבר-משפט כי את האלהים הוא ירא. לכן יעצוהו כליותיו לעשות עצה מסתרת, וכי כל המחיבים מיתה אצלו - מן היום ההוא והלאה יישימהו אל משמעתו³⁶⁶, לא המית איש מחיב מיתה, כי אם כבדו ונשאו וגדלו עד שאסף חיל גדול, וישת עיניו עליהם שאשר יחטיא דבר קל שבקלים - יהרג ולא יעבור על כל פנים. וכל העם רואים ותמהים, מה זה רוח אחרת לבשה [את] המלך, עזב צדקו עזב אמתו, ותהי אימה יתרה עליהם, כי לא ידעו מה הוא. והנה המלך עשה חפצו, ולא עזב הצדק כאשר חשבו, אך הכל בצדק וביושר וצדיק וישר הוא.

[הנמשל:] זה עשה מלך מלכי המלכים הקב"ה, בראותו העולם - לא שמו אלהים לנגד עינם, איש בשרירות לבו הלכו, ראה המצריים כי כלם לפי מעשיהם מחיבים

על דברת עונשי מצרים, המה ראו בן תמהו כל תופשי תורת משה רבנו עליו השלום, יען כי תורתנו שתתעלה פלה בנויה יסוד מוסד פנת הבחירה, ואלולי בחירה - לא היה שכר ועונש כלל, כי הוא עול גמור, ולא פנו להבלי הגוים האומרים כי בן רצה לגזור ולהעניש, כמו שהביא דבריהם הרב המורה והכה על קדקדם יעין שם.

והנה לפום ריהטא ימצאו נחת בהגיעם לפסוק זה באומרו (י א) **וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה בֹּא אֶל פְּרַעֲהַ בִּי אֲנִי הַקְּבֹדְתִי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֲבָדָיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֱלֹהֵי בְּקִרְבּוֹ**, והנה זה הכתוב לכאורה מכחיש כל פנת התורה, כי איך תצא זאת מלפניו להכביד את לבו ולהענישו, 'חללה לאל מרשע ושדי מעול'³⁶⁶, ודברים רבים נאמרו בזה בדברי המפרשים, כל אחד ואחד [הלא] בספרתם³⁶⁷.

ואענה חלקי, ואפתחה במשל פי: מלך אחד ראה והביט כי בני מלכותו - בהיותם

366. איוב לד י.

367. ע"פ תהלים נו ט.

368. ש"ב כג כג.

הרג ואבדן, רצה להתנקם מהם - ואגב, יפרסם אלהותו בהם - אחר שכבר מְהִיבִים ועומדים, והכביד את לבם. ואין עֵוֹל חִלִּילָה בזה, כי הנקמה מהם אינה על זה, כי הוא מאתו הכביד לבם, אך על העברות החמורות שעשו מרצונם - עליהם נתפסו.

והוא אומר בכני עלי (ש"א ב כה) **לֹא יִשְׁמְעוּ לְקוֹל אֲבִיהֶם כִּי חִפִּין הִי לְהַמִּיתָם**, רוצה לומר: מצד שלפי מעשיהם נגזרה עליהם גְזֵרָה מוֹחֵלֶמֶת, נעל בפניהם דרכי התשובה:

והוא עצמו ענין נדב **וּאֲבִיהוּא** שמתו [כדין] לקדש שמו [יתברך] כמו שנאמר (ויקרא י א) **בְּקִרְוֵי אֲקִדָּשׁ**, ולכאורה קשה: **אִיךָ תֵצֵא זֹאת מִלִּפְנֵי יְתִבְרַךְ לְהַמִּיתָם עַל לֹא חֲמָם בְּכַפִּיהֶם**. ועם מה שפירשנו מבואר, שכבר נִתְחַיְבוּ מִיתָה עַל מַה שֶׁחֲצִיצוּ בִשְׂכִינָה כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל (תנחומא ורש"י) על פסוק (שמות כד יא) **"וְאֵל אֲצִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שִׁלַּח יְדוֹ"**, אך האריך ה' אפו להם לעת מצוא, לקדש הבית בהם. וכן נראה מדברי רז"ל (עירובין סג. ורש"י פרשת שמיני על פסוק ותצא אש) שייחסו להם קצת חמאים לפי גדלתם, והכתוב אומר **"הוּא אֲשֶׁר דָּבַר ה' לְאֹמֹר בְּקִרְוֵי אֲקִדָּשׁ"**, ומוכרח לִישֵׁב כְּמוֹ שֶׁפִּירְשְׁנוּ. ועוד נרחיב הדבור בזה בס"ד בפרשת שמיני³⁶⁹.

הוא מאמר הכתוב (תהלים יט י) **יְרֵאֵת ה'**

מִהוֹרָה עוֹמְדַת לְעַד וְגו'. וקודם נבין אומרם ביראת ה' תואר הטהרה שלא יצדק כלל. אכן הענין, כי יש יראה מהעונש וקראוה בספר הזוהר (הקדמת הזוהר דף יא ותיקוני הזוהר תקון ל ולג) **יְרֵאֵת רַעַה**, אך היראה הנכונה היא יראת הרוממות. כי יראת העונש - ואם גם היא טובה - קרובה אל החסרה, כי לעת תהיה רעה בעולם - חיל יאחזנו, ובעת שלום - ישוב לכסלה, אך יראת הרוממות לא תסור לעולם ועד. והוא שאמר **יְרֵאֵת ה'** - כשתהיה מהורה, שענינו ולבו למקור הטהרה ברוך הוא וברוך שמו - זו היראה עומדת לְעַד.

ואמר **מִשְׁפָּטֵי ה'** **אֵמֶת צַדִּיק יַחֲדִיו**, העיר כל מה שנתבאר, כי משפטי ה' הישרים - כשיקחם האדם נפרדים - לפעמים ימצא בהם ח"ו עוֹל, אך כאשר יהיו לאחדים - מה שעשה ביום זה, עם הַיְשָׁנוֹת שֶׁכָּבַר נִשְׁכַּחוּ - צַדִּיקוֹ יַחֲדִיו. [וכאן גם כן, העברות הַיְשָׁנוֹת שֶׁל הַמִּצְרִיִּים עִם הַחֲדוּשׁוֹת - שֶׁלֹּא אָבּוֹ לִשְׁלַח אֶת יִשְׂרָאֵל - הַצַּדִּיקוֹ יַחֲדִיו אֶת הַמִּכּוֹת שֶׁקָּבְלוּ].

ונבוא לבאר קצת מפסוקי הפרשה:

וַיֹּאמֶר ה' אֵל מֹשֶׁה בֹּא אֵל פְּרַעַה כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבֹו וְאֵת לֵב עַבְדִּי לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְתִּי אֵלָה בְּקִרְבּוֹ. וְלִמְעַן תִּסַּפֵּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְבָנֵי בְנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם וְאֵת אֶתְתִּי אֲשֶׁר

היה על ברית בין הבתרים שאמר כמה אדע כי אירשנה. יען שם.

369. ובדרוש לשבת הגדול (דרוש &&) הוסיף אמ"ז הגהמ"ח ולה"ה שגם אברהם אבינו ע"ה נענש על שעשה אנגריא בתלמידי חכמים, ובעצם זה

שיספר האדם [לבניו ולבני בניו] - שלפעמים, כאשר יגדל הטא החוטא, יכביד לכו הוא יתברך לעשות בו הפצו, כאמור למעלה, ודמי קצת למ"ש בבית יוסף (אורח חיים סימן תק"פ) וזה לשונו: "אבל הא קשיא לי למה התקינו להתענות ביום שמתו מוציאי דיבת הארץ? שמחה מיבעי באותו יום? ד"באבד רשעים רנה!" (משלי יא ז). ושמה מפני שלא זכו שתתקבל תשובתם מצטערינו, דמסתמא שבו ולא נתקבלו!:

ועוד תספר את אותותי אשר שמתו בם [הם המופתים והמכות שהם מעשי גבורה ועלילה ונפלאות שעושים רושם ואת בְּרֹאֵיהֶם]:

וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרַעֲה אֱלֹהֵי עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוֹקֵשׁ שְׁלַח אֶת הָאֱנָשִׁים וַיַּעֲבְדוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם הַטָּרֵם תִּדְעַ כִּי אֲבָדָה מִצְרַיִם (י ז). צריך להבין מאי דעתייהו דעבדי פרעה, מַעֲקָרָא ושהקשו על פרעה "הטרם תדע" - מאי סברי, ולבסוף [שנחה דעתם מבלי שהשיבם פרעה תשובה נְצַחַת לכאורה] מאי סברי.

ונראה, כי הם - תְּחִלָּה - דברו מיראתם עונשו יתברך, כמו שאמרו בפירוש "הטרם תדע כי אבדה מצרים", והיא מלה קשה לפי הפשט. וכבר פירש"י מה שפירש [וזה לשונו: העוד לא ידעת כי אבדה מצרים]. והוא קצת

שְׁמַתִּי בָּם וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' (י, א ב). ויש להקשות: א' אומרו "בא אל פרעה כי אני הכבדתי", שאין צודק נתינת מעם במקום זה. גם אומרו "ולמען" והיה לו לומר "למען תספר באזני בנך" וכו', כי זו היא עצמה הסֵפָה שהשית אותותיו בקרבו. גם אומרו "את אשר התעללתי ואת אותותי" וכו' דהיינו הך.

אך אפשר כי משה רבנו ע"ה - אחר ראותו קושי ערפו של פרעה - נכנס קצת פחד בלבו שמה יעשה לו שום רע, ולזה אמר [לו השי"ת]: בא אל פרעה ולא תירא ולא תחת, כי מעתה לכו מסור בידו, ועל פי [רצונו] הוא מתכבד לכו, ומעתה אין לך פחד ממנו כי איננו תחת בחירתו.

וזהו כי אני הכבדתי את לכו ואת לב עבדיו וכמו שנתבאר לעיל, שכבר היו מְחַיִּבִים בדין. ועוד [אמר] - לְמָה שֶׁהַכְּבִיד לָכוּ - [יש] שני טעמים: א' - לְמַעַן שְׁתִּי אֹתוֹתַי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ, יאמר שעד הנה לא היה מקבל ומאמין שהוא יתעלה יעשה אותות, ומעתה יכנסו דברים אלו בלבו ובקרבו, כי ישוב לידע [את ה'] יתברך שמו. זה טעם אחד. ועוד - וְלְמַעַן תִּסְפָּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ.

ואמרו את אשר התעללתי במצרים, אפשר לפרשו לשון עֲלָה וסֵפָה³⁷⁰, והוא שאמרנו: כי הוא יתברך סֵבֵב לַמִּצְרַיִים להתרים כנגדו יתברך [כדי] להנקם בהם. וזהו

370. ולא לשון 'עלילה' שענינו 'מעשה גבורה ונפלאות' כמו שפירש רש"י בדברי הימים א מז ח.

דחוק לפי לשון הקודש, [שהיה לו לומר "התרם ידעת"].

ולפי פשוטו אמרתי שהוא לשון קצת חסר, וכאומר: "האם אתה עומד בזמן שהוא טרם תדע כי אבדה מצרים, שאתה מכביד [את לבך]? שלא יאות לך זה אלא מקודם, אבל אחר שאתה רואה כי אבדה מצרים, לא נשאר לך [מקום וזמן] להכביד לבך".

ועוד יש לפרש "התרם" - תדע כי אבדה מצרים", רוצה לומר "האם רצונך שתרם שתשלחם - יבואו ויגידו [ויודיעו] לך [ותדע] שאבדה מצרים לגמרי, ואז תשלחם?"

[וישב את משה ואת אהרן אל פרעה ויאמר אליהם לכו עבדו את ה' אליהם מי נמי ההלכים. ויאמר משה בנערני ובקניני נלך בבנינו ובבנותנו בצאננו ובבקרנו נלך פי חג ה' לנו. ויאמר אליהם יהי בן ה' עמכם באשר אשלח אתכם ואת טפכם ראו כי רעה נגד פניכם. לא בן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה (י, ה-יא). והנה פרעה הרשע נתחכם להסיר התלונה של עבדיו מעליו, לומר כי: "בואו ונעשה רצון אלהים של אלו, ואם יבקש יותר זה האיש משה" - אין לנו לחוש, ואדרבה הם יענישו שגרמו שלא יעבדו אלהים".

ולזה אמר: מי זמי ההולכים, וכשהשיבו: בנערני ובקניני נלך וגוי אז הגיד פרעה לעבדיו כי כבר יצאו ידי חובה עם ה' יתברך, והעונש שיוניע - יניע למשה. וזהו ראו כי רעה נגד פניכם, יאמר: הרע המעטד לבא

עלינו, הנה עתה ישוב נגד פניכם, כלומר שהוא קרוב לקראתכם.

ולזה ויגרש אותם מאת פני פרעה מה שלא עשה קודם, כי עתה כבר הובטח שלא ישיגנו רע מאתו יתברך, כי מלב משה הקשה לשאול שילכו כלם, כדי שיוכלו לברוח והוא ימלוך עליהם.

ולזה, בבוא מכת הארבה, אמר להם פרעה חטאתי לה' אלהיכם ולכם, שתף משה עם ה', כי ידע שחשד במשה [במה] שאין בו כי [כביכול] מלכו הוסיף [לבקש] הוצאת] הטף והמקנה [ממצרים], ולזה התוודח על חטאת:

וגם מקננו ילך עמנו לא תשארו פדסה פי ממנו נקח לעבד את ה' אליהינו ונאנחנו לא גרע מה נעבד את ה' עד באנו שמה (י כו). קצת קשה אומרו וגם, וכבר נכלל באומרו "גם אתה תתן בדיניו זבחים ועולות", דהיינו: מלבד מקננו. ונראה שעל כל פנים לא אמר פרעה שילכו בלא צאן ובקר כלל, כי תחלה אמר בפעם הראשונה "לכו נא הנגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים", ופירש: "ואין דרך הטף לזבוח", אלא ודאי שאמר שיוליכו בידם כדי צורך העבודה, וזה היה מסכים עליו גם בפעם הראשונה, מכל שכן עכשיו שהסכים בהליכת הטף.

ולזה אמר לו משה (בפסוק הקודם) גם אתה תתן בנינו זבחים ועולות ועשינו לה' אליהינו, שמלבד מה שהסכמת עליו להוליד משלנו - תתן בדיניו זבחים ועולות, וגם מקננו - הנותר יותר מדי העבודה, לפי

הנראה [שעשוי להיות נותר] - ילך עמנו, לא תשאר פרסה כי ממנו נקח לעבוד את ה' אלהינו, ואנחנו לא נדע מה נעבוד - כפירש"י: "כמה תכבד העבודה" - עד בואנו שמה.

ונראה שאומרו - משה רבנו ע"ה - גם אתה תתן בידינו זבחים ועלות היא כעין נבואה, לומר שסופך שתתן בידינו זבחים ועולות, כי אי אפשר לפרש לשון תנאי, שאין זה מוכרח על פרעה לעשותו. ונראה שנתקיימה נבואת משה רבנו עליו השלום באמור פרעה גם צאנכם גם בקרבם קחו - כאשר דברתם - ולכו וברכתם גם אותי (לקמן יב לב). ועל כל פנים לא יתפללו עליו [כבקשתו "וברכתם גם אותי"] אם לא בקרבן משלו:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בֵּן דְּבָרְךָ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פְּנִיךָ (י כט). יאמר: שזה שאתה אומר כי ביום ראותך פני תמות - כן דברת תחלה להרגני [כשהכתי את המצרי וממנתיו בחול, כמו שאמר הכתוב (לעיל ב טו) וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה], וראה מה עלתה בידך. אבל אני מעצמי לא אוסיף עוד ראות פניך.

ועוד יש לפרש כן דברת לא אוסיף עוד ראות פניך, הכפל יאמר: שאתה אמרת שני דברים: אזהרה ועונש. אבל אין האמת בדבריך כי אם האזהרה, אך העונש הבל וריק. וזהו "כן דברת - לא אוסיף עוד ראות פניך", שזהו דוקא מה שהוא אמת בדבריך, והיותו - שקר הוא:

[עניני מכת בכורות התבארו בפרשת מסעי ובספר רב פנינים].

דבר נא באזני העם (יא ב). נתפרש אצלי עם מאמרי רז"ל בדרוש לשבת הגדול בחלק ב' יעין שם עם כמה ענינים מפרשה זו ופסוקי החודש הזה לכם (שמות יב א), הכל מכואר שם, יעין שם:

פסוקים מההפטרה נראים כפולים:

א) ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבנים (ירמיה ל י). ונראה לפרש, שהיות שהגלות הקל הזה הוא רע משני צדדין: הן מצד הרע הנגלה ממנו [שהיא רעה בעולם הזה], הן מצד כי לא נוכל לעבוד את ה' שעל ידי כך נזכה לעולם הבא, וכמאמר רבא לתלמידיו (יומא עב) "בממותא מניכו לא תירתו תרתי גיהנם", וכמו שכתבנו בדרוש לשבת נחמו (בפרשת ואתחנן) יעין שם - לזה בא הנביא לנחם אותם על שני הענינים:

אם על רעת העולם הזה שנתיאשו בעונות הרבים מן הגאולה מצד ג' דברים - הן מצד אורך הזמן, הן מצד רוב שפלותינו, הן מצד עונותינו:

לזה אמר "ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק", ומאמר מרחוק סובל שלשה פירושים: יסבול מזמן רחוק, יסבול מענין רחוק - שאף שלפי המבע ישועתך רחוקה מאד, לא תוכל לצייר איך יהיה זה לפי מצבנו ושפלותנו עם [אמות

המזל והמקרה, כי אם בהשגחה לטובה לפי מה שיתקנו מעשיהם, כאומרו (יחזקאל לו כו-כז) ונתתי לכם לב חדש וגו' ועשיתי את אשר בחוקי תלכו וגו'. לזה אמר **ושב יעקב ושקט** - מעונש על ידי חטא [מפאת ההשגחה], **ושאנן** - מהמזל, **ואין מחריד** - מהמקרה. זה נאמר על מקרי העולם הזה.

ועל העולם הבא אמר עוד: **ואתה אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל**. והוא כענין אומרו (שמואל-ב יד יד) "וְחָשַׁב מַחְשְׁבוֹת לְבַלְתִּי יָדָח מִמֶּנּוּ נִדְחָ", כי הגוים פָּלְסוּ - אחר שנדונים בגיהנם - נאבדים מן העולם ונעשים אפר תחת כפות רגלי הצדיקים, דכתיב (מלאכי ג כא) "עֲסוֹתֶם רְשָׁעִים כִּי יִהְיוּ אֶפְרַת תַּחַת כְּפוֹת רְגְלֵיכֶם". והוא אצלי אומרו (ישעיה מ יז) **כֹּל הַגּוֹיִם כְּאֵין נִגְדוּ, מֵאַפְסַם וְתוֹהוּ נַחֲשָׁבוּ לוֹ**, לומר שאין להם קיום ולא השָׁאֲרוֹת. [לא-כן ישראל - אינם נאבדים מן העולם כמו שאמר "לבלתי ידח ממנו נדח", אלא זוכים לעולם הבא, הוא שייעד הנביא ועתה אל תירא עבדי יעקב וגו'].

וכן אמר כאן (ירמיה ל יא) **כִּי אַעֲשֶׂה כְלָה בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִפְצִיתִיךָ שָׁם אַךְ אוֹתְךָ לֹא אַעֲשֶׂה כְלָה**. ואומרו "אשר הפיצותיך שם", לומר כי גלותך ביניהם היא הנותנת להם כְּלָיָה, שעל ידי גלותך עממה - משתעבדים כך יותר מן הראוי, ועל ידי כך מִתְחַיֵּיבִים כְּלָיָה, אך אותך לֹא אַעֲשֶׂה כְלָה ויסרתך לַמְשַׁפָּט ונקח לֹא אִנְקֶךָ:

העולם] עד שאחד מהם יניס רבבה מישראל, וכמו שכתבנו בדרוש [ב'] לשבת הגדול על פסוק "כימי צאתך" וכו' יַעֲזֵן שָׁם - [עם כל זה "הנני מושיעך"]. [וזה נחמה כנגד רעת העולם הזה].

גם יסבול מהיותך רחוק וכמו שאמרו רז"ל (פנהדרין צג.) על פסוק (ישעיה נז יט) "לרחוק ולקרוב", שאומרו "לרחוק" - הם הרשעים שנתרחקו מהאל ועשו תשובה אחר כך. [וזה נחמה לשינוכו לטוב העולם הבא]. ועל כל זה אמר [וכפל] **אל תירא עבדי יעקב ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק וכמו שנתבאר³⁷¹**. ולהיות שיש מישראל שנממעו בין האמות, אמר **ואת זרעך מארץ שבבים** - הם כל האנוסים שבתוך האמות:

(ב) **ושב יעקב ושקט ושאנן ואין מחריד**. [מעם] הכפל, יען כי שלשה דברים יתיירא מהם האדם, כי יגיע [מהם] רע לאדם בר מינו; אם מפאת ההשגחה - כענין אומרם ז"ל (שבת נה.) אין מיתה בלא חטא וכו', אם מפאת המזל - כאומרם ז"ל (מ"ק כה.) "בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מלתא, אלא במזלא תליא מלתא", אם מפאת המקרה - כשלא תהיה לו זכות להצילו ממקרי הזמן, וכמו שהארכנו בזה בעיקרי הדת בעקר הגמול, יַעֲזֵן שָׁם.

לזה אמר כי לעתיד-לבוא תתרבה ההשגחה הפרטית, ולא יהיו מתנהגים על פי

ישראל כנגד נחמת העולם הבא, לשון שררה.

371. והשתא אתי שפיר נמי שתְּחַלֵּה אמר יעקב כנגד הנחמה מרעות העולם הזה, לשון עקב, ושוב אמר